

הגאון רבי אהרן כהן זצ"ל*

מראשי ישיבת חברון, בעל בית אהרן

בגדרי לאו דבל יראה ובל ימצא

א.

ר"מ פ"ד מהל' חמץ ה"א: כתוב בתורה ולא יראה לך חמץ יכול אם טמן אותו, או הפקיד אצל עכו"ם לא יהי' עובר, ת"ל שאור לא ימצא בבתיכם [אפילו הטמינו או הפקידו]. עיין בכ"מ שכתב דמקרא ד'ולא יראה' ממעטינן טמן ומקרא ד'לך' הוי ממעטינן הפקיד. ודבריו תמוהים לכאורה, דאיך מועיל מקרא דלך [למעט] הפקיד, ואדרבא מקרא ד'בבתיכם' משמע דרק כשהוא ביתו ולא כשהוא ברשות אחרים.

ונראה לפרש דמקרא ד'יראה לך' משמע דהחפץ יהי' בגלוי לפניו, שהוא יראנו. אבל בהפקיד אצל עכו"ם לא קרינן בי' לא יראה לך דהא אינו גלוי לפני ישראל. והוי כמו הטמין. והנה בהפקיד אצל ישראל קרינן בי' ולא יראה לך, אע"ג דאינו גלוי לפני הבעלים. מ"מ כיון דהוא נראה לפני ישראל קרינן בי' לא יראה לך. דמה שכתבה התורה 'לך' [-בלשון יחיד] אין הכוונה לכל אדם פרטי מישראל, אלא הוא ענין כללי דלשון 'לך' כולל הכלל כולו. וכוונת התורה שלא יראה חמץ לפני בני ישראל, ולכן בהפקיד אצל ישראל קרינן בי' ולא יראה לך, דהא נראה חמץ בגבול ישראל, וכיון דהוא הבעלים - הוא עובר, משום דעליו מוטל לבערו.

וראייה לכך דבמקום שכתבה התורה לשון פרט הכוונה היא להכלל (כלל) [כולו] שסימנה אותו התורה בלשון יחיד. נראה מדברי התו"כ פ' בהר (פרשה ב' סופ"א אות ה'). דאיתא שם*, מנין שכל יחיד חייב לתקוע, שנאמר תעבירו שופר בכל ארצכם. ונראה הכוונה, דבקרא כתיב והעברת שופר תרועה בחודש השביעי, והכוונה שהמצוה היא על הכלל להעביר שופר תרועה, ומנין שיש חיוב על כל יחיד שנאמר 'תעבירו' והיינו (דכיון) [דאף] דהתורה כתבה בלשון רבים הכונה לכל יחיד ויחיד.

* העתקה מכת"ק. מתוך מחברת חידו"ת בענייני מסכת פסחים. מחידושי רבינו אלו זכינו לפרסם בירחון האוצר (קובץ נ"א) מאמר נוסף בגדר תקנת בדיקת חמץ בספק בדיקה ובתרת דסתר. במסגרת ההדרה שעיקרה ע"י הרב משה אהרן שליט"א, הושלמו ציונים, נעשתה חלוקה לקטעים ופתיחת ר"ת וודאיים, מאחר ופיענוח כתב היד לא היה מושלם נעשו תיקוני לשון קלים והשלמות, רובם במוסגר כמקובל.

חידושים אלו היו באוצרותיו של אבינו הרב יצחק נתן ב"ר שמואל זאב לוי ז"ל. שכנסם במסגרת ספר הזכרון עדות ליוסף [להורדה] על מנת להציב שם ושארית לע"נ ידידו ורעו הקדוש יוסף דב ב"ר חיים ויסמן הי"ד, תלמיד ישיבת כנסת ישראל - חברון. כאן המקום לציין, כי בספר הזכרון הובאו חידושים נוספים מכת"י רבינו זצ"ל. ויהי רצון שיהיו הדברים לע"נ ות.נ.צ.ב.ה. דוד לוי.

(א). ז"ל התו"כ: "תעבירו שופר בכל ארצכם, מלמד שכל יחיד חייב".

(ב). א. ה. מוכיח את דבריו באופן זה, שהרי נאמר והעברת, ולמה כתוב תעבירו בלשון רבים, אלא מכאן למדו בתו"כ

ב.

ועפי"ז יש ליישב מה שמנה הר"מ לאו דבל יראה ובל ימצא לשני לאוין, וגם לוקה שכתב. ולכאורה הא שיטת הר"מ היא דבמקום שכפלה התורה הלאו אינו נחשב רק ללאו אחד.

והנה י"ל ד'ולא ימצא' יש בו ענין חדש, והיינו דאף בחמץ שאינו שלו רק קיבל עליו אחריות עובר (פסחים ה, ב), והוא איסור חדש משום דהחמץ מצוי אצלו, ושם לא יעבור בבל יראה רק בבל ימצא. אך מלשון הר"מ (חמץ ומצה פ"ד ה"ג) משמע דולא ימצא אינו איסור חדש, אלא דע"י קבלת אחריות נחשב כמו שהוא שלו, ומהאי טעמא אף בייחד לו בית עובר, משום דהוי (משלם) [כשלו] ולפי"ז אפשר דיעבור גם בבל יראה.

אכן לפי דרכנו י"ל דהם שני ענינים דלאו דבל יראה הוא ענין כללי משום דיש חמץ אצל בן ישראל. ואיסור לא ימצא בבתיכם הוא ענין פרטי, ומשום דהתורה כתבה אותו בלשון רבים הכוונה היא לכל אחד ואחד מישראל ומשור"ה נחשב לשני לאוין.

אך עיין בכ"מ שכתב דבחמץ טמון אינו עובר בבל יראה. ולפי"ז א"ש בפשיטות דבל יראה יש בו ענין חדש, והוא מה שהחמץ הוא בגלוי, ובל ימצא הוא על עצם מציאות החמץ. ולכן עובר בשני לאוין משום דיש בו שני עניינים. וכן משמע מלשון הר"מ בסה"מ מ' ר"א ז"ל: הזהירנו שלא ימצא חמץ ברשותנו ואפילו לא נראהו.

ג.

ועפי"ז יש להבין דברי הגאונים שהביא הרא"ש (פסחים פ"א ס"ד ד'), וז"ל: יש מן הגאונים שאמרו ישראל שהפקיד חמצו אצל נכרי, או אצל ישראל חבירו וקיבל עליו המפקיד אחריות הנפקד חייב בביעורו ולא המפקיד וכו'. ומשמע מזה דבלא קיבל עליו אחריות אז המפקיד חייב, וקשה דמאי שנא ישראל מעכו"ם, דאם בעכו"ם ממעטינן מקרא דבתיכם גם בישראל נמעט מקרא דבתיכם". והטעם י"ל דבלא קיבל עליו אחריות חשיב בבתיכם דרשות הנפקד קנוי למפקיד", רק בקיבל עליו אחריות חשיב כמו שה[חמץ קנוי לנפקד] דכיון שהוא [שולט עליו חייב עליו].

שהמילה והעברת בלשון יחיד הכוונה לכלל ישראל, וא"כ יש לשאול מה דינו של יחיד. על זה עונה בתו"כ שתעבירו הכוונה לכל יחיד. א"כ גם בלאו דלא יראה לך, הגם שכתוב בלשון יחיד, הכוונה לכלל.

ג. ז"ל הרמב"ם (ה"ג): "גוי שהפקיד חמצו אצל ישראל אם קבל עליו ישראל אחריות שאם אבד או נגנב ישלם לו דמיו הרי זה חייב לבערו והואיל וקבל עליו אחריות נעשה כשלו וכו'".

ד. שוב ראיתי דקיבל עליו אחריות קאי גם אם יפקידו אצל נכרי. וכן משמע בטור ס' ת"מ ועיין בב"י שם.

ה. א.ה. ראה בקצוה"ח (קפט, א) שהאריך ביסוד זה שמקום הפיקדון קנוי למפקיד.

ד.

ועל פי הנ"ל נראה דבאמת מקרא דבבתיכם למעט אף בהפקיד אצל ישראל, אלא דבהפקיד אצל ישראל עובר משום לא יראה לך וכל איסור זה לא בעינן בתיכם, אבל בהפקיד אצל עכו"ם ליתא לאיסור דבל יראה דלא קרינן בי' לא יראה לך, (אא"כ) [אם כן] אינו עובר לגמרי, דהא (ד)בקיבל עליו אחריות עובר הנפקד ולא המפקיד, אע"ג דהממון שייך להמפקיד.

[אלא] י"ל דכיון דבל יראה הוא ענין כללי. לפי"ז סיבת החיוב אינו מצד שהחמץ שלו אלא החיוב הוא כללי משום שנמצא אצל בן ישראל, רק התורה לא הטילה לבער חמץ אחרים. ולכן החיוב חל על כל בעלים לבער החמץ שלו.

ולפי"ז י"ל דבמקום שהחמץ הוא ברשות אחרים, והנפקד יש לו שייכות להחמץ אז החיוב על הנפקד ולא על המפקיד, ואינו מחויב לראות אם הנפקד ביער החמץ או לא, (וכ"ד) [וכל זה] הוא לאיסור בל יראה, אבל בל ימצא דהוא ענין פרטי ודאי הדין חל על כל אחד ואחד רק המפקיד אינו עובר משום דלא קרינן בזה בבתיכם.

ה.

והנה הרא"ש (שם) נחלק על דברי הגאונים, וכתב דבחמץ שלו עובר אפילו ברשות אחרים, והא דממעטינן במכילתא (מסכתא דפסחא פרשה י') מקרא דבבתיכם חמצו של ישראל ברשות נכרי, מיירי בנכרי שהלווה לישראל על חמצו, אבל בסתם פקדון קרינן ביה ביתו, כיון שהשאלו הנפקד לשמירת ממונו.

והגר"א בביאוריו תמה על דברי הרא"ש דאם איירי בהרהינו אצלו ואמר לו מעכשיו, א"כ יקשה מרישא דחמצו של נכרי ברשות ישראל אינו עובר, דאמאי אינו עובר עליו הא החמץ נעשה של הישראל למפרע.

ונ"ל דכונת הרא"ש, דאיירי בשמשכן החמץ לנכרי ואמר לי' אם לא אפדה עד זמן פלוני יהי החמץ שלך מעכשיו ואח"כ פרעו. ואפ"ה מיעטה התורה מקרא דבבתיכם. והיינו משום דלא דמי לפקדון דשם קרינן בי' ביתך כיון שהחפץ מונח לצורך הבעלים קרינן בי' רשותו. אבל אם הניחו בתורת משכון, בוודאי דמעכשיו נמצא דהעכו"ם זכה בחפץ על תנאים אלו, ונמצא דהחפץ מונח ברשותו לטובתו ולצרכו ולא לצורך הבעלים, ולא קרינן בי' ביתך כיון שמונח ברשות הנכרי לצורך הנכרי.

ולפי"ז א"ש, דברישא איירי בישראל שהלווה לנכרי על חמצו ואח"כ פדה [הנכרי, דבעל] המקום דאינו עובר דאף שהוא ברשותו אבל מ"מ אין משלו. וזה נכון בע"ה.

והנה יעויין בר"מ פ"ד ה"ה שחולק על הרא"ש, וס"ל יותר מזה, דאף ד'מעכשיו', בעינן שיגיע הזמן קודם הפסח. ולפי"ז יקשה דברי המכילתא.

(1). ז"ל: "ישראל שהרהין חמצו אצל הגוי אם אמר לו אם לא הבאתי לך מעות מכאן ועד יום פלוני קנה חמץ זה מעכשיו הרי זה ברשות הגוי ואותו החמץ מותר לאחר הפסח, והוא שיהיה אותו זמן שקבע לו קודם הפסח".

ו.

ונראה דהר"מ מפרש דברי המכילתא כפשוטו, אלא דס"ל דהגמ' חולקת על המכילתא. וז"ל המכילתא כפי שהובאה ברמב"ן על התורה (שמות יב, יט): בבתיכם למה נאמר וכו', יצא חמצו של ישראל שהוא ברשות נכרי אע"פ שהוא יכול לבערו אבל אינו ברשותו, יצא חמצו של נכרי ברשות ישראל וחמץ שנפלה עליו מפולת אע"פ שהוא ברשותו אבל אינו יכול לבערו וכו'.

ונראה ביאור הדברים, דמקרא דבבתיכם ממעטינן חמץ של ישראל ברשות נכרי, דאע"ג דהחמץ שייך לישראל מ"מ לא הטילה עליו התורה [לבערו] שכל ברשות אחרים [אי"צ] לבערו והוי כמו אינו יכול לבערו משום שהנכרי יכול לעכב עליו רשותו שלא יכנס לתוכו. ומזה נלמד בכש"כ בחמץ של נכרי ברשות ישראל דאע"ג שהוא ברשותו מ"מ (הוי) [הרי] אינו יכול לבערו משום שהממון שייך לאחרים. וכמו כן בחמץ שנפלה עליו מפולת (פסחים ח, א) דהוי בגדר אינו יכול לבערו.

והא דבעינן למעט חמץ של נכרי ברשות ישראל, י"ל דהמכילתא לא ס"ל כלל ההיקש דלא ימצא ללא יראה. ואי לאו הך טעמא הוי מחייבין גם בחמץ של נכרי, או דאיירי בקיבל עליו אחריות [ו]ס"ל כר"ש דגורם לממון כממון דמי (שם ה, ב), דרך דממעטינן משום דהוי בגדר אינו יכול לבערו משום שהוא ממון אחרים. ולפי"ז חולקת הגמ' שלנו על עיקר דברי המכילתא, דלפי דברי המכילתא גם בקיבל עליו אחריות פטור, וגם לפי דברי המכילתא לא בעינן כלל למעט חמץ של אחרים. וזה ברור.

ועיין בגמ' (ה, ב) דבעי קרא למעט גם עכו"ם שכיבשתו. ובתוס' (ד"ה משום) הקשו דמאי שנא הכא דבעי קרא ובעלמא לא בעינן קרא.

ועל פי הנ"ל נראה דאי לאו קרא הוה אמינא דמה שמיעטה התורה חמצו של עכו"ם הוא משום דהוי בגדר אינו יכול לבערו, משום שהעכו"ם לא יניחנו, ולכן בעכו"ם שכבשתו הי' עובר, משום דהוא שולט על רשות העכו"ם. ולפי דברי המכילתא נראה דבעכו"ם שכיבשתו יעבור אף בחמצו של עכו"ם, דהא הוי בגדר יכול לבערו.

